

PodObal

PŘÍRUČKA PRO VÝUKU O GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH
NAŠEHO OBCHODOVÁNÍ

KDO MÁ RÁD KAKAO, KROK VPŘED

PŘEVZATO Z MANUÁLU K DÍLNĚ HOŘKÁ CHUŤ ČOKOLÁDY ORGANIZACE NAZEMI

Cíl:	Studenti reflektují vlastní vztah k práci. Studenti se vcítí do situace pracujících dětí v různých částech světa. Studenti odvodí různé formy dětské práce a porozumějí pojmu dětská práce (child labour). Studenti vysvětlí některé z příčin dětské práce a popíší její důsledky pro děti, jejich rodiny i celou společnost. Studenti přemýšlejí nad různými faktory přispívající k životní spokojenosti člověka.
Průřezové téma:	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
Vzdělávací oblast: Předmět:	Člověk a příroda, Člověk a společnost, Člověk a svět práce Geografie, Základy společenských věd
Věk:	12–18 let (u zážitkových aktivit nehraje věk významnou roli)
Čas:	45 minut
Pomůcky:	kartičky s rolemi/příběhy pracujících dětí (pro každého studenta jedna) (Příloha 1) přehrávač a kazeta nebo CD s příjemnou klidnou hudbou
Prostor:	volný prostor
Poznámka:	Je možné pracovat s méně rolemi. Při výběru dbejte na rozmanité zastoupení rolí. Různé pohledy na práci a spokojenost nabízí role Miguela, Veroniky, Quttubuda, Josého Pedra, Alciny a Honzy.

Postup

- Udělejte si se studenty společný brainstorming o tom, jaké práce kdy v životě již dělali. Jednotlivé odpovědi můžete zapsat na tabuli. Neupřesňujte nejprve, co si mají pod pojmem práce představit, nechte to na nich.
Po vyčerpání všech možností se zeptejte do pléna: *Proč jste tyto práce vykonávali? Pravděpodobně zazní odměna/peníze/výdělek. Zeptejte se, jestli ještě něco jiného. Jiné motivace je pravděpodobně vedly k práci v domácnosti či pomoci kamarádům. Podle času a věku se ptejte: *Bavila vás práce? Měli jste z ní radost? Musel jste někdo povinně pracovat, nebo jste pracovali dobrovolně? Pracují lidé ve vašem věku jinde na světě běžně? Proč? Pracovali byste raději, nebo chodili do školy?**
- Navodte klidnou atmosféru. Řekněte studentům, že si nyní zkusí představit, jaké to je být dítětem, které pracovat musí.
- Dejte každému kartu s nějakou rolí/příběhem (Příloha 1). Požádejte studenty, aby si je nechali pro sebe a nikomu je neukazovali. Vyzvěte je, ať se pohodlně posadí a přečtou si v tichosti své karty.
- Potom je požádejte, ať se pokusí vžít do své role. Nechte hrát tichou hudbu nebo studenty jednoduše požádejte o klid. Navrhněte, ať si zkusí zavřít oči (pokud jim to není vyložene nepřijemné).
- Pro lepší představu o životě dětí z příběhů postupně pokládejte následující otázky. Po každé otázce se na chvíli odmlčte, aby studenti měli čas vytvořit si o sobě a o svém životě konkrétní představu. (Zdůrazněte, že si mají představovat situaci dítěte z jejich karty, pokusit se vžít do jeho situace. Nevybavují si tedy podmínky, ve kterých žijí oni sami, ale představují si situaci dítěte z příběhu na kartičce.)

Příklady otázek:

- *V jakém domě bydlíte? Jak vypadá vaše rodina?*
 - *Jakou práci dělají vaši rodiče?*
 - *A kolik peněz vyděláváte vy?*
 - *Je to hodně, nebo málo?*
 - *Jak vypadá váš každodenní život?*
 - *Co děláte ráno, odpoledne a večer?*
 - *Kolik peněz vyděláváte?*
 - *Je to hodně, nebo málo?*
 - *Čemu se věnujete ve volném čase?*
 - *Máte nějaký volný čas?*
 - *Jak trávíte prázdniny?*
 - *Co vás baví?*
 - *Z čeho máte strach?*
 - *Co vám dokáže udělat radost?*
- Po dočtení otázek požádejte studenty, aby pomalu otevřeli oči a postavili se jeden vedle druhého do řady (jako na startovní čáře). Všichni zůstávají potichu.
 - Řekněte studentům, že nyní budete předčítat výroky popisující různé situace nebo události. Pokaždé, když budou s výrokem souhlasit, měli by udělat krok vpřed. V opačném případě by měli zůstat stát na místě. Odpověď není vždy obsažena v textu, závisí na jejich výkladu.
 - Předčítejte postupně jednotlivé výroky. Mezi každými dvěma výroky se na chvíli odmlčte a poskytněte všem dostatek času na to, aby se rozhodli, postoupili vpřed, rozhlédli se a porovnali svoji pozici s ostatními.
 - Seznam výroků/situací (podle situace a prostoru možno vybrat jen některé):

Tvoje rodina se nikdy nedostala do vážných finančních problémů.

Bydlíš v domě společně se svojí rodinou.

Máš svůj vlastní pokoj nebo alespoň vlastní postel.

Myslíš si, že jsou respektována všechna tvoje práva.

Nebojíš se, že by tě někdo okradl nebo ti nějak ublížil.

V případě potřeby se máš na koho obrátit a požádat ho o radu nebo o pomoc.

Když ti není dobře, můžeš zůstat doma nebo jít k lékaři.

Můžeš trávit volný čas s kamarády.

Každý den máš co jíst, takže se nemusíš bát hladu.

Máš před sebou pěknou budoucnost.

Chodíš (pravidelně) do školy.

Když máš narozeniny, oslavíš je společně s rodinou nebo kamarády.

Alespoň jednou za tři měsíce si můžeš pořídit nové oblečení.

Cítíš se fyzicky zdrav/zdravá a v pořádku.

Během dne si najdeš alespoň trochu času na činnosti, které tě baví.

Když se to tak vezme, jsi vlastně spokojený/á s tím, jak se máš a jak vypadá tvůj současný život.

Nemáš strach z budoucnosti.

- Na konci studenty požádejte, ať se rozhlédnou kolem sebe a srovnají svoji konečnou pozici s ostatními.
- Před následným rozbořem v plénu dejte studentům chvíli času na vystoupení z role.

- Následuje rozbor a vyhodnocení otázek. Nejprve se studentů zeptejte, jak se během aktivity cítili. Pokračujte diskusí o otázkách, které aktivita vyvolala, a o tom, co se při ní naučili:
 - *Jak jste se cítili, když jste udělali krok vpřed?*
 - *Nebo když jste naopak zůstali stát na místě?*
 - *Kdy jste si, vy vpředu, uvědomili, že ostatní nepostupují tak rychle jako oni?*
 - *Jak vám při tom, vy ostatní, bylo?*

Studentů, kteří skončili vpředu, se ptejte, které kroky neudělali, a studentů, kteří zůstali vzadu, se naopak ptejte, které udělali. Nechejte studenty, aby si tipli role ostatních.

- Pak se posadte do kruhu tak, abyste na sebe vzájemně viděli. Nyní už studenti mohou své role prozradit. Dejte všem prostor, aby převyprávěli příběh, který měli na své kartě. Dbejte na to, aby příběhy nečetli, ale pověděli je vlastními slovy – tak je ostatní budou spíše poslouchat.
- Snažte se návodnými otázkami studenty přimět, aby pojmenovali příčiny situace dítěte či jeho rodiny a její důsledky. Je důležité role na kartičkách dobře znát. Tyto okolnosti můžete nestrukturovaně zapisovat na tabuli.

Jak snadné nebo obtížné bylo vžít se do jednotlivých rolí? Jak jste si představovali dítě, které jste zosobňovali? Na základě jakých informací jste si svoji představu vytvořili?

Jaké formy dětské práce se během aktivity objevily? (v zemědělství, v továrně, otrocká práce, práce v domácnosti, v reklamě) Jaká omezení jednotlivé formy přinášely pro děti a jejich rodiny? (vzdělání, kontakt s rodinou, práce rodičů)

- *Jaký vztah měly vaše děti k práci, jaký ke škole?*
- *Na základě čeho jste udělali či neudělali krok na otázku, zda jste v roli svého dítěte spokojeni se svým životem?*
- *Co je pro vás důležité, abyste byli spokojeni?*
- *V jakém smyslu odrážela aktivita skutečnost?*
- Na závěr se můžete vrátit k seznamu prací, který je na tabuli. Jak se na svoji pracovní zkušenost dívají studenti po poznání příběhů z aktivity? Šli by ji dělat znovu?
- Na úplný závěr pošlete po kruhu pomyslný mikrofon, aby měl každý možnost promluvit. Mohou říci cokoli, co je na závěr napadá, cokoli jim utkvělo.

Tip pro celou třídu (více než 15 studentů):

- Každou kartu/příběh budete pro tuto variantu potřebovat dvakrát (příp. vícekrát podle celkového počtu studentů). Polovinu všech karet označte tečkou nebo jinou značkou.
 - Po přečtení svých karet a fázi „vžívání se“ do role požádejte studenty, ať se znovu podívají na své karty. Ti, kteří na nich mají značku, se postaví jeden vedle druhého do řady (jako na startovní čáře). Ti, kteří značku nemají, se stávají pozorovateli a posadí se tak, aby viděli na všechny, kdo stojí v řadě. Všichni zůstanou potichu.
 - Řekněte těm stojícím v řadě, že nyní budete předčítat výroky popisující různé situace nebo události. Pokaždé, když budou s výrokem souhlasit, měli by udělat krok vpřed. V opačném případě by měli zůstat na místě (viz předchozí popis).
 - Prozradte studentům, že ti, kteří budou krokovat, a ti, kteří jsou v roli pozorovatelů, tvoří dvojice se stejnými příběhy. Pozorovatelé tedy sledují, jak kdo postupuje vpřed nebo naopak zůstává vzadu, a snaží se odhadnout, kdo má stejnou kartu/rolí jako oni. Současně přemýšlí, zda by oni sami krok udělali, nebo ne. Mohou si dělat poznámky.
- Během rozboru dejte pak prostor i pozorovatelům: *Překvapilo vás něco? Čeho si všimli? Koho tipujete za svého dvojníka? Souhlasili jste, nebo nesouhlasili s postupováním svých „dvojníků“? Byla situace, kdy byste vy sami krok udělali, ale váš „dvojník“ ho neudělal? Nebo naopak?*
- Při sdělování příběhů/rolí požádejte o převyprávění pozorovatele, kteří měli doposud pasivnější úlohu. Jejich „dvojníky“ z řad těch, kteří krokovali, požádejte o případné doplnění.

Zdroje:

Chatrná, Michala; Ježková, Michaela (2007): *Hořká chuť čokolády*. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno: Společnost pro Fair Trade.

Dětská práce

- Definice: Dětská práce (child labour) zahrnuje „všechny formy práce, které jsou vykonávány dětmi mladšími 14 let, a práci vykonávanou dětmi mladšími 18 let, která je škodlivá pro jejich fyzické nebo psychické zdraví a vývoj a brání jim ve školní docházce bez ohledu na to, zda dítě za tuto práci dostává mzdu“ (podle ILO 12, 2006).
- Ne všechna práce vykonávaná dětmi je škodlivá a trestuhodná. Děti se prací přirozeně učí sociálním i jiným dovednostem potřebným k životu. Záleží pak na podmínkách, druhu a množství práce, přičemž určujícím prvkem je také dostatek volného času na vzdělávání a hry.
- V roce 2004 bylo na světě okolo 306 milionů pracujících dětí ve věku 5–17 let. To znamená, že v té době pracovalo na světě zhruba každé sedmé dítě tohoto věku. I přes celosvětový pokles počtu pracujících dětí zaznamenaný v předcházejících letech vykonávalo v témže roce více než 126 milionů dětí nebezpečnou práci ohrožující jejich zdraví či bezpečnost.
- Většina pracujících dětí vykonává práci v zemědělství (70 %), dále děti pracují ve zpracovatelském průmyslu, obchodu, dopravě, v hotelech a restauracích, na ulicích, nebo jsou dokonce zapojeny do nezákonných činností. Problémem dětské práce je nejvíce postižená Asie, kde musí pracovat 61 % dětí, dále Afrika a Latinská Amerika, nejméně Evropa.
- Za jednu z nejvýznamnějších příčin dětské práce bývá obvykle považována chudoba. Pojímání chudoby jako příčiny dětské práce (dokonce snad jediné) představuje nicméně přílišné zjednodušení. Chudoba tvoří spolu s dětskou prací začarovaný kruh a jedno bez druhého lze jen těžko pochopit a řešit. Práce dětí je totiž nejen obvyklým důsledkem chudoby, ale současně chudobu prohlubuje, nikoliv řeší, jak by se na první pohled mohlo zdát. Rodiny pracujících dětí často tvrdí, že jejich děti pracovat musejí, i když si to nikdo z nich nepřeje, protože jejich výdělek je jediným prostředkem k uživení nemocných rodičů či mladších sourozenců. Ačkoliv nelze popřít, že v krátkodobém pohledu rodina získává část příjmů navíc, z dlouhodobého hlediska je dětská práce jednou z příčin chudoby. Dětská práce je levnější (dětí se dokážou méně bránit nízkým mzdám – objektivně vykonají méně práce, takže jsou hůře zaplacení, navíc vytvářejí větší poptávku po práci), a snižuje proto platy na celém trhu práce. V důsledku toho trpí celá společnost.

Zdroje:

Chatrná, Michala, Ježková, Michaela (2007): *Hořká chuť čokolády*. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno: Společnost pro Fair Trade.

Rychtecká, Michaela (ed.) (2010): *Svět v nákupním košíku. Případové studie dopadů spotřeby na rozvojové země*. Brno: Společnost pro Fair Trade.

ILO (1999): *R190 Worst Forms of Child Labour Recommendation*. Dostupné z: http://www.publichealthreports.org/userfiles/120_6/120594.pdf (cit. 13. 8. 2007).

ILO (2006): *The end of child labour: Within reach*. Dostupné z: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc95/pdf/rep-i-b.pdf> (cit. 20. 7. 2011).

Příloha 1

Sunmankar, 6 let, Ghana

Před několika měsíci stála tvoje rodina, vlastníci rodinnou farmu, kde pěstuje kakao, před rozhodnutím. Buď tě pošle do školy a bude doufat, že ti to v budoucnu zajistí lepší život, anebo tě nechá doma pracovat na farmě a bude mít lepší výnosy z pěstování. Jinak jste velmi chudí, někdy máte ty i tvoji dva sourozenci hlad. Tys chtěl radši zůstat doma, nevíš, k čemu je chození do školy dobré. Hodně tvých kamarádů doma zůstává a pracuje, po večerech si pak spolu hraje. Znáš i jiné děti, jejich rodiče taky pěstují kakao, ale jsou zahrnuti v nějaké organizaci, které říkají družstvo, a ti všichni do školy chodí. Často tam hrají různé hry a to by se ti líbilo. Jenomže jsi viděl, že tvoji rodiče pracují opravdu hodně, a nechtěl jsi je v tom nechat. Mimo školu by ti už moc času nezbylo. Navíc škola stojí peníze, kterých moc nemáte. Takže pracuješ na farmě, podle potřeby osm nebo i dvanáct hodin denně. Jenom máma ti někdy říká, že třeba do školy přece ještě půjdeš, ty se ale necítíš tolik nespokojený.

Marc Yao Kwame, 13 let, Pobřeží slonoviny

Bylo ti 11, když tě obchodník s otroky nalákal na práci na farmě v Pobřeží slonoviny. Tvrdil ti, že dostaneš kolo a budeš moct rodičům pomoci 150 dolary, které jim budeš měsíčně posílat. Ovšem realita je jiná. Pracuješ denně od šesti ráno do půl sedmé večer, na oběd máš pouze čtvrt hodinovou přestávku. Měříš 120 cm a pytle kakových bobů, které musíš tahat, jsou vyšší než ty. Abys je unesl, musí ti je někdo nandat na hlavu, ty pod tou tíhou ale často upadneš a farmář tě potom bije, že nepracuješ pořádně. Často máš hlad, jídlo, které dostáváš, ti zdaleka nestačí dodat energii, kterou na farmě vydáš. Noci trávíš s osmnácti dalšími otroky v jedné místnosti 7 krát 6 metrů, ve které jste všichni zamčení. Přestože tvé životní podmínky jsou tak strašné, utéct se bojíš. Všichni, které jsi viděl, že se o to pokusili, byli surově zbiti, někteří k smrti.

Alcina, 9 let, Brazílie

Tvoje rodina má malou rodinnou farmu, na které pěstuje kakaové boby. Ty jsi však už tři roky nikoho z rodiny neviděla – pracuješ a bydlíš v rodině, u které se tvoji rodiče velmi zadlužili v době, kdy byla krize trhu a oni nemohli prodat žádné kakao. Potřebovali peníze na živobytí, tak si museli půjčit a ty teď svou službou musíš splácet dluh. Děláš všechny běžné domácí práce, vaříš, staráš se o tři malé děti. Nikdo k tobě nemá úctu, když například najdou smítko na zemi nebo neuvaříš čaj přesně podle receptu, bijí tě. Se svými rodiči nemáš žádný kontakt a ani nevíš, jak dlouho tvá služba bude ještě trvat.

Shama Ismael, 9 let, Indonésie

Tvoji rodiče vlastní malou rodinnou farmu, na které pěstují kakaové boby. V době, kdy je na farmě nejvíce práce, pomáháš jim, ale mimo sezónu, kdy vaše rodina nemá žádný další příjem, musíš chodit do práce, tvoji rodiče žádnou práci neseženou. Pracuješ v nelegální továrně na boty, kde si vyděláš v přepočtu necelých sto korun měsíčně a ty odevzdáš rodině. Tvoje obvyklá pracovní doba je 14 hodin denně s jednou hodinovou přestávkou, která není placená. Do továrny, kde pracuješ, jezdíš každý den na kole 11 km. Kdyby ses z továrny pokusil utéct, abys mohl chodit do školy, tvůj táta by tě zmlátil a poslal zpátky.

Příloha 1

Christian, 8 let, Německo

Tvoji rodiče oba pracují jako obchodní zástupci společnosti Kraft Foods. Jejich práce je velmi náročná, pracují celé dny od rána do večera a někdy i přes víkend. Vydělávají hodně peněz, ty i tvoje o dva roky starší sestra můžete mít, co chcete, všechno vám rodiče koupí. Oba chodí do jazykové základní školy a do několika kroužků, o domácnost se stará paní, kterou rodiče zaměstnávají, a vy trávíte nejvíce času s vaší au pair Lenkou. Když přijdou rodiče z práce domů, jsou většinou hodně utahaní a nemají sílu si s vámi hrát nebo si s vámi povídat. Někdy se dokonce ještě baví o práci. Tobě jejich přítomnost chybí, Lenka je spíš kamarádka, ale ne mamka. I když i hraní her na počítači tě baví, a kdyby byli rodiče doma, nejspíš by ti to zakázali; Lenku neposloucháš.

José Pedro, 8 let, Mexiko

Každý den dopoledne trávíš ve škole a odpoledne pak pracuješ na farmě svého strýce, který pěstuje kakaové boby. Býváš pak večer hodně utahaný a jdeš rovnou spát. Nejradši bys školy nechal, ale rodiče ti tvrdí, že je to nutné, abys tam chodil, a že se díky tomu jednou budeš mít mnohem lépe než oni. Jenomže ty vidíš některé svoje spolužáky, kteří mají po škole odpoledne volno, a taky by sis chtěl hrát a ne pořád jenom pracovat.

Quttubud, 10 let, Dominikánská republika

Od šesti do devíti let jsi chodil do školy, učil ses číst, psát a počítat a docela tě to bavilo, někdy jste si i hráli. Poslední rok ale do školy chodit nemůžeš, protože po smrti svého otce musíš jako nová hlava rodiny zastávat jeho funkci – starat se o rodinnou farmu, kde pěstujete kakao. Musíš zaměstnávat v době sklizně lidi z okolí, jednat s výkupci a podobně. Stýská se ti po době, kdy chodil do školy a neměl tolik starostí a měl nějaký volný čas na hry. Ale zase máš radost, že i pod tvým vedením farma funguje, uživí rodinu a ještě zvládne platit školu za tvého mladšího bratra.

Paul, 12 let, Keňa

Když přišel před dvěma lety do vaší rodiny obchodník s otroky, tvrdil, že ti nabízí zaměstnání v továrně na oblečení, ve kterém si vyděláš 200 dolarů měsíčně a ty celé budeš moci poslat rodičům, protože jídlo a bydlení budeš mít zadarmo na místě. V té době žila tvoje rodina velmi bídě, otec prodával na trhu velmi chudé výpěstky malého pole, matka byla nezaměstnaná a věnovala se péči o čtyři děti. Nabídka toho obchodníka jim zněla jako pohádka, a proto tě s ním poslali, i když ty jsi nechtěl. Těsně před vaším odjezdem si vzpomněli zeptat se ho, kde budeš vlastně pracovat, ale neodpověděl jim. Ani ty sám nevíš, kam tě odvezl, a žádný kontakt s rodiči od té doby nemáš. Místo zaměstnancem v továrně ses stal otrokem na kakaové plantáži, pracuješ celý den, nemáš žádné víkendy, když jsi unavený, tak tě bijí, když řekneš, že bys rád šel domů, tak se ti vysmějí. Pokusil by ses utéct, ale už jsi viděl, že někoho po pokusu o útěk zabili.

Příloha 1

Miguel, 12 let, Kolumbie

Pracuješ na rodinné farmě, na které se pěstují kakaové boby. Dřív, od svých sedmi do deseti let, jsi chodil do školy, ale teď, když jsi starší a silnější, jsi na farmě více potřeba. Máma ti říkala, že bys měl do školy chodit aspoň občas, protože ti to v budoucnu pomůže, tak jsi to jeden rok zkusil dohromady s prací na farmě, ale pak jsi toho nechal. Škola tě nebavila a navíc jsi nerozuměl tomu, proč máš sedět v lavici, zatímco tvoji rodiče se lopotí na plantáži. Podle sezóny pracuješ přibližně 10 hodin denně. Volný čas, který máš, trávíš se svými kamarády, nejčastěji v hospodě. Tvoje rodina netrpí bídou, máte všechno, co potřebujete. Protože pracuješ na farmě, nepotřebujete už žádné další pomocníky nebo zaměstnance.

Honza, 11 let, Brno

Chodíš do šesté třídy základní školy. Žiješ v bytě společně se svými rodiči a mladším sedmiletým bratrem. Ze školy se většinou vracíš nejpozději ve tři hodiny, úkoly ti zaberou každý den asi hodinu a půl. Doma máš nějaké povinnosti, např. umýváš nádobí po večeři, jednou týdně si musíš utřít prach v pokojíčku a vyluxovat. Hlavně luxování tě vůbec nebaví. Myslíš si, že je nespravedlivé, že tvůj brácha nemusí dělat nic. Podle tebe už není zas tak malý. Dostáváš kapesné 50 korun týdně, většinou ho utratíš za čokoládu nebo občas zajdeš s kamarády do kina.

Veronika Lukášová, 7 let, Praha

Před třemi měsíci jsi vyhrála konkurz na dětského herce v reklamě na nejmenovanou čokoládovou značku. Od té doby hráváš v reklamách pravidelně a občas jsi pozvána i do nějaké televizní show. Rodiče ti ve škole vyjednali individuální učební plán, takže tam teď skoro vůbec nechodíš. Většinu času trávíš před kamerami, se spolužáky a kamarády se moc často nevidáš. Nejvíce času trávíš s mámou, která je na tebe moc hrdá, a s dalšími dospělými, jako jsou režisér, osvětlovači, kameraman nebo ostatní herci. Vyděláváš hodně peněz, i když zatím nemůžeš sama rozhodovat, co s nimi.

Aly Diabate, 12 let, Ekvádor

Tvoje rodina vlastní malou rodinnou farmu, na které pěstujete kakaové boby. S prací na farmě musíš pomáhat, ale jenom o víkendech, protože chodíš ve všední dny do školy. Vaše farma je členem družstva farem, díky kterému nemáte nouzi o prodej vypěstovaných bobů. Až budeš větší, rád bys odjel žít do Spojených států amerických, ale bojíš se, že nikdy nebudeš mít peníze na cestu. Doma v Ekvádoru žijete sice skromně, ale pohodlně; jenomže ty víš, že v Americe bys mohl mít všechno, na co by sis vzpomněl.